

Рудницька Н.Ю.,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри дошкільної освіти і педагогічних
інновацій ЖДУ імені Івана Франка

Підготовка майбутніх вчителів початкових класів до розвитку пізнавальної активності учнів на уроках математики

Загальноосвітня школа покликана виховувати у школярів інтерес до навчання та самостійність у здобутті знань. Сучасне суспільство потребує спеціалістів високого рівня, всебічно підготовлених, з високорозвиненими дослідницькими вміннями. Основа таких якостей закладається на перших кроках початкової освіти. Сформовані на ранніх етапах пізнавальний інтерес, творчі здібності, дослідницькі вміння й навички в учнів – міцний фундамент становлення майбутніх кваліфікованих спеціалістів.

Психологічно наукою давно доведений той факт, що психічний розвиток людини, особливо інтелектуальний, здійснюється тільки в умовах подолання перешкод, інтелектуальних труднощів, при виникненні потреби в нових знаннях.

Дослідження відомих психологів В.В. Давидова, С.Ф. Жуйкова, Л.В. Занкова, Д. Б. Ельконіна показали, що у молодших школярів є значні резерви і можливості психологічного розвитку, прояву яких сприяє проблемне навчання. Організація проблемних ситуацій в цілому дає підвищення ефективності навчання, вона активізує розумову діяльність більшості учнів. Однак, серед методистів і психологів немає єдиної думки про те, чи можна зробити проблемний метод основним для початкових класів, що пронизує весь процес навчання.

Мета статті – проаналізувати психолого-педагогічні особливості розвитку пізнавальної активності молодших школярів та необхідність підготовки майбутніх вчителів початкових класів до уміння активізувати пізнавальні процеси на уроках математики.

У кожної дитини є індивідуальні особливості пам'яті, уваги, мислення, схильності, мотивації, своя стратегія праці, особливості сприйняття тощо. Не продіагностувавши психологічні властивості учня, ми не маємо гарантії, що спрямуємо педагогічний вплив у потрібному для його розвитку напрямі.

Нині існує єдина модель, яка має орієнтацію на індивідуальність дитини, - особистісно-орієнтоване навчання. У центрі його є особистість дитини, її самобутність: суб'єктивний досвід кожного спочатку розкривається, а потім узгоджується зі змістом освіти. На думку В. Володько і М. Солдатенко, - це система взаємодії між учасниками навчального процесу, коли найповніше використовуються індивідуальні особливості кожного, визначаються перспективи подальшого розумового розвитку і гармонійного вдосконалення особистісної структури, здійснюються пошуки засобів, що сприяли б формуванню індивідуального стилю діяльності [1, с. 32].

Мета роботи сучасного вчителя - розвиток особистості учня, його творчого потенціалу та пізнавальної активності, навчальний процес при цьому орієнтується на потенційні можливості дитини, їх реалізацію. Ж. Піаже з цього приводу зазначав: „Оскільки джерело розвитку - всередині дитини, то навчання може бути успішним лише тією мірою, якою воно використовує досягнення розвитку конкретної дитини” [2, с. 205].

Історія поглядів на необхідність розвивального підходу до навчання починається ще з давньої Греції. Вже Платон, Аристотель і Сократ сформулювали певні ідеї про необхідність навчання дітей методів пізнання. Надалі Ян Каменський, Жан Жак Руссо, Й. Песталотці, Ф. Дістервег і К. Ушинський, досліджуючи проблеми розвиваючого навчання, поставили питання необхідності врахування психологічних особливостей учнів.

Вагомий внесок у розробку цієї парадигми належить вітчизняній школі кінця XIX - початку XX століття. Г. Ващенко приділив увагу необхідності розвитку пізнавальної активності у молодших школярів.

У 30 - ті роки XX століття Л. Виготський обґрунтував можливість навчання і виховання, за якими спостережливість, пам'ять, творча уява, логічне мислення входили до процесу розвитку. Але практичні кроки у цьому напрямку були зроблені у 50 - ті роки, коли в дидактиці відійшли від традиційних для тогочасної школи репродуктивних методів навчання. Наукові колективи Л. Занкова, В. Давидова, Д. Ельконіна не тільки розвивали теоретичні засади цієї парадигми, а й експериментально підтвердили можливості розкриття резервів учнів у розвитку пізнавальної активності, формуванні здатності до саморозвитку та самопізнання.

Сучасне розвиваюче навчання - це модель, покликана вдосконалювати розумові процеси учня з урахуванням можливостей кожної дитини. Це навчання, головною ознакою якого є принцип симфонізму, а не уніфікації. Навчально-виховний процес у сучасній школі більше не може вкладатися у схему „вчитель - вчить, а учень - вчиться”. Важливо формувати пізнавальну самостійність дитини, створюючи умови за яких інтелектуальна пасивність учнів стане неможливою.

Ефективність розвивального навчання проявляється перш за все в активізації учбової діяльності школярів.

Існує таке загальне педагогічне правило: засвоєння знань відбувається у процесі активної розумової діяльності учнів. Учень повинен не тільки запам'ятати правила або окремі поняття, не пасивно сприймати в готовому виді пояснення вчителем нових знань, а доповнити і осмислити ці знання в процесі самостійної роботи. Отримані таким чином знання на багато разів краще запам'ятовуються і засвоюються [3, с.134].

Активізація пізнавальної діяльності учнів виражається головним чином в тому, що головними у їх роботі по засвоєнні нових знань стають творча переробка в свідомості учнів отриманої інформації і вирішення поставлених перед ними пізнавальних завдань.

Активізація пізнавальної діяльності дозріває в умовах тісного зв'язку теорії і практики в навчанні. Закріплення, збагачення і систематизація знань здійснюється в процесі їх підсвідомого застосування. Багаторазові переходи від теорії до практики і навпаки є однією з вимог успішного засвоєння знань. Умови, в яких учні не тільки продуктивно й раціонально оволодіють знаннями, усвідомлять їх, набудуть необхідних навичок і вмінь застосувати їх у нових ситуаціях, а й розвинути свої здібності, реалізують свій творчий потенціал, закладуть основи поступового переходу до самостійного навчання і регулювання своєї розумової діяльності [4, с. 75].

Засвоєння знань і способів дій у такому навчанні є і процесом, і результатом діяльності самого учня, який знає, як і для чого він вивчає матеріал, як його можна використати. Для цього навчальний матеріал подається як система знань усієї програми предмета, що поділяється на етапи. А конкретні уроки розробляються відповідно до того, на якій стадії перебуває розв'язання навчального завдання [5, с. 98]. Не менш значущим є те, що розвиваючи можливості дитини, ми активно впливаємо і на її функціональний стан, який обумовлюється високою розумовою працездатністю і позитивним емоційним фоном.

Основна умова розвитку пізнавальної активності - щоб на кожному уроці якомога частіше лунало „чому?” Пізнавальна активність - ціннісне та складне навчання школяра, яке інтенсивно формується у шкільні роки. Прояви його у кожному наступному віці ширші та багатші; вони впливають на продуктивність навчання, на активізацію всієї учбової діяльності. Цінність уроку частіше всього визначають через активність учнів.

Пізнавальну активність можна рахувати підготовчою сходиною самостійності.

Вияви пізнавальної активності та самостійності різноманітні, їх важко обмежити. Вони виражаються:

- в цілеспрямованості пізнавальних дій;
- в характері знань, умінь, способів діяльності, в мобільності їх використання, в змісті запитань, звернених до вчителя;
- в бажанні розширити поглибити пізнавальну діяльність через читання, телебачення, радіо.
- Отже, пізнавальна активність - це система певних дій і знань, які входять у них. Це означає, що пізнавальну активність

слід формувати в строго визначеному порядку. Плануючи вивчення нового матеріалу, вчителю необхідно визначати логічні і специфічні види пізнавальної діяльності, в яких повинні функціонувати ці знання. В одних випадках це пізнавальні дії, які вже засвоєні учнями, але тепер вони будуть використовуватися на новому матеріалі, їх межі застосування розширюються. В інших випадках вчитель навчить школярів використовувати нові дії.

- Конкретна програма видів діяльності по кожному предмету визначається умовами вивчення. Зрозуміло, при вивченні кожного предмета може бути такий матеріал, який треба просто запам'ятати. Завдання тут полягає в тому, щоб уміти вчасно відтворювати цей матеріал. Але такого роду цілі не є типовими.

- Навчальні курси «Методика навчання освітньої галузі «Математика» та «Інноваційні технології навчання математики в початковій школі», що викладаються в Житомирському державному університеті імені Івана Франка для підготовки за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр» і «магістр» спрямовані на формування взаємоз'язку теоретичних знань з практикою педагогічної діяльності сучасної початкової школи, оволодіння технологіями навчання математики в початкових класах, формування професійних умінь та педагогічної майстерності майбутніх учителів. Вважаємо, що одним з головних завдань вивчення вищезначених курсів є навчити студентів давати учням не готові знання, а спрямувати їх на розвиток пізнавальної активності школярів. Цьому сприяють розробка фрагментів уроків математики з використанням елементів проблемного навчання, інтерактивних технологій навчання, відвідування і аналіз уроків кращих учителів м.Житомира, та підготовка власних педагогічних проєктів, завданням кожного з яких має бути розвиток пізнавальної активності молодших школярів. Дослідженням розвитку рівня пізнавальної активності в учнів молодшого шкільного віку на уроках математики студенти займаються під час написання курсових робіт.

- Рівень організації пізнавальної активності школярів є суттєвим критерієм стилю роботи вчителя початкових класів, і формувати його потрібно починати у студентські роки. У процесі пізнавального пошуку в учнів розширюються знання, вдосконалюються вміння, виробляється інтерес до навчання. Основний шлях включення учнів у творчу навчальну активність проходить через застосування проблемних ситуацій, причому зростаючої складності, масштабності і діалогічності. Це є водночас і реальним способом оптимізації навчально-виховного процесу в комплексі його основних функцій: освітньої, розвивальної, виховної, які в цьому разі не розділено поєднуються між собою.

- Список використаної літератури

1. Геращенко И.Т. Роль принципов диалектики в дидактике/ И.Т.Геращенко.- Ростов-на-Д., 1992.-215 с.
1. Лозова В.І. Пізнавальна діяльність школярів/ В.І. Лозова.- Харків.- 1990.- 210с.
2. Гаврилюк В.В. Формирование познавательной деятельности школьников и студентов/ В.В. Гаврилюк.- Тюмень, 1982.- 140с.
3. Дункер К. Психология продуктивного мышления/ К. Дункер.- М., 1965.- 234 с.
4. Бабанский Ю.К. Проблемное обучение как средство повышения эффективности учения школьников/ Ю.К. Бабанский.- Ростов-на-Д., 1970.- 112с.